

Anförande av överbefälhavaren, general Håkan Syrén,
vid Folk och Försvars rikskonferens i Sälen den 21
januari 2004.

Försvarsmakten idag och inför försvarsbeslutet

Inledning

Låt mig börja med att uttrycka min glädje över att vara här i Sälen. För mig är Folk och Försvars rikskonferens ett utmärkt tillfälle till kontakt med alla er som på olika sätt är engagerade i försvarets verksamhet och framtid. Rikskonferensen har en viktig roll inte minst som katalysator för en fortsatt bred diskussion om säkerhetspolitik och försvarsfrågor. Det breda deltagandet från hela det svenska samhället och från alla delar av försvaret ger konferensen en unik roll.

Jag beklagar att jag inte haft möjlighet att delta ända från konferensens start i söndags, men konstaterar som nytillträdd ÖB att dagarna inte räcker till allt som har högsta prioritet. Och det är inte bara planeringen för försvarsbeslutet det gäller. Vi är till exempel just nu också mitt i förberedelserna för en skarp insats i Liberia.

Det är bara en dryg arbetsvecka sedan jag tillträdde och det är självklart med en betydande ödmjukhet jag nu ger mina kommentarer till Försvarsmaktens läge idag och framtidsfrågorna.

Ett nytt försvarsbeslut står för dörren och vi står inför svåra försvarspolitiska vägval. Jag har häromdagen i Dagens Nyheter¹ utvecklat min syn i stort på planeringsläget och inte minst understrukit, att det underlag som vi kan komma att kunna presentera i slutet av februari inte kommer att ge några slutliga alternativ. Jag är mycket nöjd med att konstatera att jag här vid konferensen igår fick kvitto på att mina budskap gått fram och att det uppenbarligen finns en rätt bred förståelse för de synsätt och ändringsbehov som jag har pekat på.

Det faktum att vi inom Försvarsmakten står mitt i en intensiv och sällsynt komplicerad slutfas av underlagsarbetet begränsar mina möjligheter att nu vara mer konkret i min beskrivning av de resultat vi kommer att redovisa.

Jag kommer därför att anlägga ett rätt brett och principiellt perspektiv på framtidsfrågorna. Den mer detaljerade redovisningen av de olika utvecklingsalternativen måste anstå ytterligare några veckor.

---

¹ DN debatt den 17 januari 2004

Försvarsmaktens läge idag

Jag vill inleda med några ord om var vi står idag.

Det är på många sätt mycket naturligt att börja i den änden. Jag är – som jag kommer att återkomma till – en stark förespråkare för spårbarhet i det vi företar oss. Vi måste ha bra referenser bakåt för att kunna dra korrekta slutsatser om vägen framåt!

Som framgått inte minst under gårdagens diskussion har försvarets planeringsförutsättningar förändrats på ett antal punkter sedan det senaste försvarsbeslutet. Utrymmet för att fullt ut genomföra försvarsbeslutets ambitioner har efterhand begränsats rejält. Orsakerna är många:

- utökade internationella ambitioner,
- senareläggning av planerade nerdragningar,
- överskattade rationaliseringsvinster,
- långsammare personalavveckling,
- underskattade materielkostnader,
- underskattad löneutveckling och
- reducerade budgetramar

Det är alldeles självklart att förändringar av denna omfattning nödvändiggör dramatiska omprioriteringar i en planering med stora långsiktiga bindningar och otillräckliga planeringsreserver.

De verktyg som finns för att hantera omedelbara besparingskrav är i huvudsak fyra:

- reducering av antalet värnpliktiga,
- minskad övningsverksamhet,
- senareläggning av materielanskaffning och
- reduktioner av internationella insatser.

Alla metoder utom den sista har utnyttjats.

Man kan givetvis ha olika åsikter om de omprioriteringar som gjorts. De måste dock värderas i sitt sammanhang, ett sammanhang som inneburit att ökade anslag varit uteslutna.

Vi måste naturligtvis också väga in omvärldsutvecklingen sedan försvarsbeslutet. Det har sannerligen inte blivit mindre komplicerat i ett bredare sammanhang. I vårt närområde och i det nordeuropeiska perspektivet har stabiliteten ökat genom bl.a. utvidgningen av EU och Nato. Vår försvarsförmåga bör värderas i ett sådant sammanhang.

Nu har vi att utgå från dagens verklighet.

De lärdomar vi nu bör dra gäller vårt planeringssystem och behovet av att hitta ett bättre system för att balansera samtida men delvis motstridiga krav på flexibilitet och långsiktighet.

Detta konstaterande ger en naturlig avstamp för att övergå till det pågående arbetet inför höstens försvarsbeslut.

Den framtida Försvarsmakten

Försvarsmakten skall lämna underlaget till regeringen den 27 februari vilket innebär att vi befinner oss mitt uppe i ett hektiskt arbete. Detta är komplext och ändrar man en parameter får det konsekvenser där man minst anar det. Därför vore det oförsiktigt att ge sig in i detaljer. När vi väl är klara kommer vi att erbjuda en bred information.

De gångna dagarna här i Sälen har på olika sätt tydliggjort tre viktiga ingångsvärden för den fortsatta försvarspolitiken.

- Den omvälvande förändringen av den säkerhetspolitiska miljön och dess genomgripande innebörd för Försvarsmaktens uppgifter
- Vidden av den ominriktning som pågår inom Försvarsmakten
- Men att också de åtgärder som hittills vidtagits inte räcker

När vi går vidare måste vi ge oss tid att se till helheten i den process som pågår och behövs. Ett treårigt tidsperspektiv är alldeles otillräckligt.

Vi står inför mycket stora utmaningar som ställer krav på långsiktighet. Jag har givits ett ansvar att under sex år leda Försvarsmakten. Det svarar rätt väl mot det tidsperspektiv som jag vill se för det fortsatta förändringsarbetet.

För mig är det helt nödvändigt att försvarsbeslutet i höst blir ett beslut som lägger grund för en långsiktigt hållbar utveckling. Jag kommer inte att acceptera en planering byggd på skönmålning eller orealistisk optimism.

Mitt huvudbudskap här idag är därför att reformeringen av Försvarsmakten måste gå vidare. Något alternativ finns inte!

Vi måste skapa en försvarsmakt med större förmåga att svara upp såväl mot dagens som mot morgondagens krav. Försvarsministerns ledord i sitt anförande här vid konferensen - *modernt, kompetent och användbar* - är en bra sammanfattning.

****

Försvarsmaktens omvandling är en mycket stor uppgift. Riktigt hur stor och hur svår är det få som riktigt förstått. Bindningarna till det förflutna är fortfarande starka och förhindrar en snabb anpassning till nya villkor.

Det underlag som Försvarsmakten redovisar om en månad kommer att ha en tydlig spårbarhet till de uppgifter, den ekonomi och de restriktioner i övrigt som är givna. De styrs mer än något annat av Försvarsmaktens hårt bundna plane ringssituation i det treåriga perspektiv som beslutet omfattar.

Underlaget bygger på en spårbar process där det finns en röd tråd som börjar i omvärldsbilden. Den röda tråden går

sedan vidare via övergripande försvarsmaktsuppgifter och krav på operativa förmågor för att till slut utmynda i en identifierad förbandsstruktur som kan uppfylla de ställda kraven, det vill säga i en ändamålsenlig och efterfrågad försvarsmakt.

Startpunkten är omvärldssituationen. Vilka är hoten idag och på sikt? Hur ser de trender ut som bestämmer de framtida säkerhetspolitiska utmaningarna och uppgifterna mot vilka Försvarsmakten skall utformas och verka? Låt mig till det som redan har sagts här tidigare bara lägga ett par egna kommentarer.

Jag ser det framväxande europeiska samarbetet som ett centralt ingångsvärde för Försvarsmaktens fortsatta ominriktning. Idag bygger vi vår fred och frihet genom ett aktivt deltagande i det europeiska säkerhetssamarbetet. Insikterna om innebörden av detta är dock ännu begränsade både inom Försvarsmakten och i det svenska samhället som helhet. Traditionella, nationellt fokuserade hotföreställningar utgör en djupt rotad del av våra tanke-mönster och attityder. De bredare europeiska perspektiven måste i den fortsatta utvecklingen av Försvarsmakten ges ett långt tydligare genomslag än hittills.

Elmar Brok, generalen Hägglund, utrikesministern och försvarsministern har alla under konferensen pekat på betydelsen av den gemensamma europeiska säkerhetsstrategin. Låt mig bara understryka att dokumentet även ur mitt perspektiv helt klart representerar en milstolpe. För första gången har samtliga EU-länder ställt sig bakom

en samlad bedömning av säkerhetspolitiska hot och en strategi för att möta dessa.

Det är en hotbild som under det senaste decenniet helt har förändrats. Gamla hot har upplösts och har följts av mycket påtagliga hot som utgår från storskalig terrorism och spridning av massförstörelsevapen. Det är hot som definitivt inte kan negligeras. För mig är det alldeles klart att från och med nu kommer det att krävas förmåga att utnyttja även militära maktmedel för att möta den typen av hot och handlingar.

Försvarsmakten bör som sitt främsta närtidsfokus ha att anpassa och öka sin förmåga att bidra till internationell krishantering. När jag betonar de internationella uppgifternas idag dimensionerande roll, så är det alltså ur perspektivet att kraven på omedelbar insatsförmåga för att lösa de territoriellt bundna försvarsuppgifterna i dagens Europa är så begränsade. Vår strävan måste vara att skapa sådan operativ förmåga, att det som är ändamålsenligt internationellt också kan stödja det nationella försvaret. Vi får alltså inte bygga ett försvar för hemmafronten och ett annat för de internationella uppgifterna.

Jämsides med de omedelbara uppgifterna måste vi bibehålla en långsiktig inriktning, som syftar till en förmåga att förstå och utvecklas mot morgondagens militära verklighet. Nätverksutvecklingen är en viktig del i detta. Vi måste därför också skapa förband och försökssystem, vars förmåga inte nödvändigtvis behövs eller efterfrågas i det korta tidsperspektivet. Deras roll är i stället att stärka vår beredskap för att hantera det oförutsägbara. Vindarna kan

vända och vi måste ha en militär kompetens och grundförmåga, som gör det möjligt att efterhand utveckla efterfrågad operativ förmåga. Att börja från ruta noll tar alltför lång tid. Det är en gammal lärdom, som naturligtvis inte är mindre sann i dag än igår.

****

Det förra försvarsbeslutet innebar en mycket kraftig reduktion av antalet förband. Ändå konstaterar vi nu att resurserna är otillräckliga för att fortsätta på den ambitionsnivå vi då fick. Det ekonomiska utrymmet under beslutsperioden är inom de ramar som nu diskuteras över-
intecknat genom tidigare beslut. I kombination med övriga styrande parametrar ger det Försvarsmakten mycket begränsat rörelseutrymme framåt.

Vi står inför en rad mycket svåra vägval i den fortsatta processen. De tillgängliga resurserna räcker inte till allt vi vill. Låt mig peka på några av avvägningsfrågorna i det nu pågående arbetet.

- Insatsförmåga idag eller långsiktig kompetens och materiell utveckling.
- Internationell insatsförmåga eller förmåga att hävda territoriets integritet.
- Långsiktig industriell utvecklingsförmåga eller produktion i närtid.
- Traditionell personalförsörjning eller höjda ambitioner inom det internationella området.
- Bredd eller kvalité.

Min slutsats är, som jag redan understrukit i andra sammanhang, att de förutsättningar som hittills har givits för Försvarsmaktens underlags arbete är alltför begränsande.

Inom ett antal områden behöver Försvarsmakten få förutsättningar att göra genomgripande förändringar. Ingen skall tro att det går att möta den förändrade omvärlden utan att ge upp gamla regelverk och metoder.

Mycket handlar om att Försvarsmakten nu måste anpassa sin produktionsapparat till de dramatiskt förändrade behoven. Vi har fortfarande personalförsörjnings- och materieförsörjningssystem, som utgår från det tidigare stora och mobiliseringsbaserade invasionsförsvarets behov.

? Försvarsmakten måste utreda och föreslå ett i grunden förändrat personalförsörjnings system. Det gäller både fast anställda och värnpliktiga. Det går inte längre att fortsätta att lappa på dagens system som skapades för det tidigare invasionsförsvaret. Försvarsmakten behöver större frihet och förmåga att möta de krav som det flexibla insatsförsvaret och de internationella uppgifterna ställer. Våra internationella ambitioner förutsätter nya regler som omfattar alla personal-kategorier. De ökande beredskapskraven förstärker behovet av grundläggande reformer.

- ? En reformering av vårt befälssystem brådskar. Vi har en ohållbar åldersstruktur. I dagens och morgondagens försvar med tyngdpunkt i tillgänglig insatsförmåga krävs en radikalt förändrad balans mellan yngre och äldre officerare. Det finns idag bara ett land i EU-kretsen förutom Sverige som inte tillämpar ett system med tidsbegränsade anställningar – Italien.

Vi måste nu finna nya former även i Sverige. Våra nordiska grannländer erbjuder intressanta idéer. Vad som krävs är ett nytt och långt mer flexibelt system där övergång till en civil karriär blir ett integrerat element i den militära karriären. Det räcker naturligtvis inte med att successivt införa ett nytt system från botten, utan lika viktigt är att vi nu finner olika former för att snabbt förändra hela den nu existerande personalstrukturen i samma riktning. Den i förra försvarsbeslutet tillämpade modellen med att stimulera förtidsavgångar bland de allra äldsta är alldeles för begränsad. Vi behöver nu förändringsmetoder som kan tillämpas på all personal. Hur dessa ska utformas måste vi nu klarlägga. Norge som just håller på och genomför en reform med likartat syfte bör kunna ge oss många konkreta idéer.

- ? Den allmänna värnplikten skall behållas. Däremot måste både regelverket och tillämpningen förändras i grunden. Jag ser gärna en allmän mönstringsplikt för både män och kvinnor. Värnpliktens omfattning bör styras av de kvantitativa och kvalitativa kraven. En större andel av våra utbildade värnpliktiga måste i framtiden utnyttjas i de internationella insatserna.

Vid urvalet av värnpliktiga bör villigheten att på sikt kontraktera sig för utlandstjänstgöring beaktas. Exakt hur vet jag ännu inte, det är därför jag just nu säger beaktas. Men vi behöver ett helt nytt angreppssätt.

Låt mig för att sätta tankarna i rörelse ge några idéer.

Kanske kan Försvarsmakten genomföra en veckas obligatorisk försvarsutbildning på gymnasieskolorna. Den utbildningen skulle kunna innehålla en förberedande mönstring för alla. De som anses lämpliga erbjuds att komma till en fördjupad mönstring med efterföljande uttagning. Efter en grundläggande utbildning får varje soldat som klarar kraven ta ställning till eventuell fortsatt militär utbildning. Det sker i så fall i form av ett kontrakt.

Den som vill vara med förbinder sig alltså för förbandsutbildning och kommande tjänstgöring i det förbandet, som självklart skall kunna användas både här hemma och internationellt – helt enligt de önskemål som regering och riksdag har.

Detta skulle ge oss en värnplikt som är bredare än i dag och dessutom mer ”allmän”. Vi får ett större mått av frivillighet och en bättre anpassning till den internationellt inriktade Försvarsmakt som efterfrågas idag.

Den här visionen innebär alltså att:

- vi låter alla ungdomar – både pojkar och flickor – få en kortare försvarsutbildning, gärna hemma på den egna gymnasieskolan.
- alla genomför en förberedande mönstring.
- försvaret kommer till folket.

Det skulle bli ett personalförsörjningssystem som bygger på ett stort mått av frivillighet och kontraktskrivning samt på en lämplighetsuttagning i flera steg.

- ? Materielförsörjningen kräver omedelbara åtgärder. Försvarsmaktens intressen måste nu på ett mycket explicit sätt lyftas fram. Det ekonomiska utrymmet för materiell förnyelse är under de närmaste åren nära nog fullständigt in-tecknat av beställningar som gjorts utifrån tidigare beslut och planering. Försvarsmakten och industrin måste nu utveckla nya synsätt, som skapar utrymme för satsningar på framtidsinriktad utveckling och på framtida kompetens. De exakta formerna för detta kan variera. Gemensamt är dock att utrymme kan skapas genom att en del av nu planerad och beställd materiel utgår eller senareläggs.

Gripen-systemet är naturligtvis ett näraliggande exempel eftersom just detta binder en så stor del av utrymmet under beslutsperioden. Ett omförhandling av nuvarande avtal skulle här kunna öppna för ökade möjligheter till strategiska framtidssatsningar. Även om min primära utgångspunkt är Försvarsmaktens intresse att säkra långsiktig förnyelse och kompetens,

uppfattar jag nu efter samtal med Saabs ledning här under konferensen att den har ett motsvarande intresse för att skapa utrymme för framtidssatsningar. Det är en diskussion som vi nu omgående behöver fortsätta och konkretisera.

Vi måste inse att vi i Sverige inte längre har möjlighet att driva större nationella utvecklingsprojekt, utan att utveckling och förnyelse till stor del måste baseras på internationellt samarbete. Vi måste också inse att det inte finns möjlighet för svensk industri att delta annat än i ett begränsat antal projekt. Mycket av Försvarsmaktens förnyelse måste alltså baseras på anskaffning tillsammans med andra länder med likartade krav och behov. Lika viktigt som att få svenska krav tillgodosedda genom gemensamma projekt blir att vara med och påverka de krav som formuleras internationellt. Den framväxande Europeiska Försvarsmyndigheten kan här få en viktig roll.

Dessa exempel på nödvändiga, strukturella förändringar illustrerar svårigheterna att om en månad presentera en färdig plan som på ett balanserat sätt kan tillgodose de givna politiska målen.

Insikten om behovet av en omfattande ominriktning av Försvarsmakten är stor, men arbetet måste få ske strukturerat och med flera grepp där det kommer att krävas ett starkt politiskt engagemang och stöd.

Avslutning

Försvarmaktens fortsatta reformering medför ofrånkomligen en minskad organisationsvolym. Det får effekter på en rad områden som ligger utanför Försvarmaktens ansvar. Vi kommer att presentera en strikt rationell plan med spårbarhet till Försvarmaktens övergripande uppgifter. Konsekvenser för försvarsindustri, regionalpolitik och sysselsättning måste givetvis beaktas i sitt bredare politiska sammanhang. De kostnader som inte tydligt kan relateras till efterfrågad försvarseffekt skall kunna särskiljas.

Försvarmakten behöver alltså vidgade förutsättningar för att vidta de nödvändiga förändringarna. Det kommer att krävas en fortsatt nära och konstruktiv dialog mellan regering, riksdag och Försvarmakten för att tillsammans definiera en långsiktigt hållbar utveckling. Det handlar inte minst om att klara ut vilka ställningstaganden som måste ske nu och vilka som kan vänta. Det är en dialog som redan inletts, men som än tydligare kan gå vidare när vi är klara med vårt underlag.

Jag välkomnar de öppningar som givits under konferensen, inte minst från försvarsministern, för att man på politiskt håll är intresserad av ett fördjupat underlag på dessa punkter. Denna öppenhet representerar naturligtvis samtidigt en stark uppfordran till mig att ytterligare bredda det underlag som jag om en dryg månad ska lämna till regeringen.

****

Jag vill till sist ge några korta men tydliga kommentarer till de frågor om kränkningar och trakasserier som diskuterats tidigare under konferensen.

Kränkande behandling – av vilket slag det än är frågan om – hör inte hemma i Försvarsmakten. Jag vill slå fast detta så tydligt som det bara går. Försvarsmaktens människosyn är i högsta grad en strategisk fråga för oss.

Jag har sagt det förut, och jag säger det igen: jag kan inte tänka mig någon ledarskapssituation som är så svår att man måste kränka en medmänniska för att nå sitt mål.

Vi har lagt ner mycket arbete för att få bort alla former av trakasserier. Men jag är inte nöjd. Det måste bli ett slut på detta. Det är uppenbart att våra ansträngningar inte är tillräckliga. Här krävs ständiga insatser. Arbetet får aldrig anses avslutat. Detta är en grundläggande fråga om människovärde som måste vara av största vikt i Försvarsmakten – precis som i samhället i övrigt.